Dones de l'hospital medieval de Provençana

Maria Àngels García-Carpintero Sánchez-Miguel

Dones de l'hospital medieval de Provençana

Mujeres del hospital medieval de Provençana

Women of the medieval Provençana hospital

Maria Àngels García-Carpintero Sánchez-Miguel
Mestra jubilada, pedagoga i logopeda

«No hi ha res com la pietat envers les pàtries mortes»
(Simone Weil, 1942, «En què consisteix la inspiració occitana»)

RESUM

La història de les dones s'explica tant pel que van fer com per allò que els van fer o el que els van impedir fer. La misogínia, amb la violència que comporta, és bàsicament institucional i acaba amb la participació i el reconeixement de les dones. Les activitats al voltant de l'hospital de Provençana, després de la Torre Blanca i de Santa Càndida, on s'agrupa la població del que avui és l'Hospitalet de Llobregat, n'és un bon exemple.

Paraules clau: hospital, medieval, dones, Provençana, misogínia

RESUMEN

La historia de las mujeres se explica tanto por lo que hicieron como por lo que les hicieron o lo que les impidieron hacer. La misoginia, con la violencia que comporta, es básicamente institucional y acaba con la participación y reconocimiento de las mujeres. Las actividades alrededor del hospital de Provençana, después de la Torre Blanca i de Santa Cándida, donde se agrupa la población de lo que hoy es l'Hospitalet de Llobregat, es un buen ejemplo.

Palabras clave: hospital, medieval, mujeres, Provençana, misoginia

ABSTRACT

The history of women should be explained both by what they did and by what they did to them or by what they were prevented from doing. Misogyny, with the violence it entails, is fundamentally institutional and ends with the participation and recognition of women. The activities around the Provençana hospital, later the Torre Blanca and Saint Cándida, where the population of what is now l'Hospitalet de Llobregat is grouped, is a good example.

Keywords: hospital, medieval, women, Provençana, misogyny

SUMARI

Introducció
1. Provençana, lloc d'hostatge. Les cures
2. Dones de Banyols, el plus de l'atenció
3. *Milites* de Banyols. Violència institucional
4. L'hospital de Provençana i el corral d'ases
5. La Torre Blanca, inicis d'una vila
6. L'hospital de Santa Càndida
7. Conclusions

INTRODUCCIÓ

Després de l'estudi sobre les dones de Banyols als segles X-XI (2020) vaig continuar investigant aspectes de la nostra història medieval propera relacionats amb la presència i activitat de les dones i, com a contrapunt, el que representa per a elles la concentració de poder d'algunes institucions, un estudi que queda reflectit en el llibre recentment publicat (2024), en alguns articles compartits a la xarxa, i ara en aquest més específic sobre l'hospital de Provençana, més endavant conegut com «de la Torre Blanca», en realitat de Santa Càndida.

1. PROVENÇANA, LLOC D'HOSTATGE. LES CURES

Les cures són una necessitat vital humana des del naixement fins a la mort. Les dones han estat, principalment, les que s'han fet càrrec de la cura en la vida i en la mort dels altres, en tots els temps i els llocs, malgrat s'hagi valorat molt poc aquesta funció. Les cures bàsiques són les del cos: aliment, vestit, salut i habitatge, però també l'educació és necessària per a la humanitat.

Associem la paraula «hostatge» i «hospital» a un establiment en què es proporcionen les cures bàsiques, però aquesta paraula pot indicar una funció que es fa en diferents llocs, com les antigues *mansio* romanes que s'establien cada kilòmetre i mig o milla. Així seria l'anomenada «vil·la Provençana» (908), dedicada al comerç del vi, però també un lloc on allotjar militars, viatjants i funcionaris de l'Imperi, prop de l'urbs, del riu i del

mar. El 1976, durant unes obres a la rectoria de Provençana, es van trobar restes d'àmfores i un molí de roda manual que assenyalen el comerç i la continuïtat dels hàbitats.

La troballa casual, a finals del segle XIX, d'un cap de Medusa del segle II, tallada en pedra de Montjuïc, indica l'existència d'una necròpolis romana sobre la qual s'hauria pogut edificar una primitiva església visigòtica, com a Cornellà. La Medusa, una divinitat femenina, mostra el poder de les dones en conjunció amb la terra: la fecunditat i la fertilitat. La mitologia explica que petrificava a qui no sostenia la seva mirada, però conferia, a qui no tenia res a amagar, la capacitat de veure i d'entendre. Els mites són part de l'educació dels éssers humans i responen a la capacitat de fer-nos preguntes i de conèixer algunes respostes, ecos del llenguatge i la cultura que transmeten les mares en la primera infància amb el suport d'altres dones i de «la tribu».

Provençana, a la banda del Llobregat, i Provençals, a la del Besós, eren «l'hort i vinyet» d'una ciutat emmurallada, Barcino, que resultava massa petita i insalubre. El terme de Provençana, més ampli que l'actual de l'Hospitalet, incloïa la zona de Marina expropiada el 1920 (Zona Franca), el Prat, part de Sants (la Bordeta), de Montjuïc (el Port), de Sarrià: *Bederrida* (les Corts), *Petras Albas* (Pedralbes) i Esplugues (*Espelunques* o coves).

Santa Eulàlia Provençana serà, al llarg dels segles, una parròquia rural amb propietats disperses que, tot i recollir bons rèdits del gra acumulat als cellers o a les sagreres que trobem al seu voltant, estarà marcada per una contínua inèrcia, deguda a l'absència dels rectors, al sotsarrendament de càrrecs i a la desconsideració envers la dona que l'Església promou. Als seus dominis només trobarem noms d'alguns matrimonis vinculats a llinatges importants, com els Castellvell o els Claramunt, i d'homes, ja que encara que els clergues tenien dones, els seus noms no apareixen en ser considerades concubines.

2. DONES DE BANYOLS, EL PLUS DE L'ATENCIÓ

Banyols, un terreny pantanós entre el Delta i el Castell de Port a Montjuïc, on s'assentarà la família vescomtal de Barcelona als segles X-XI, es va anar conformant al primer mil·lenni, tot i que des de temps immemorials hi baixaven pastors amb els ramats seguint el curs del riu i feien cabanes prop de les platges de sorra on atracaven vaixells i es feien intercanvis comercials.

A Banyols el comerç estarà més vinculat al tragí del bestiar, molt més dinàmic que el del conreu. Per Banyols passava el camí de Lanera o Llanera (l'actual carretera del Mig), una antiga via bovera per on es conduïa

el bestiar seguint un antic curs del riu que anava cap a Montjuïc i Enforcats (cruïlla entre Sants, Provençana i Montjuïc). La doble pertinença de Banyols a la parròquia de Provençana i al Castell de Port de Montjuïc serà font de conflictes i litigis.

Els canvis naturals del curs del riu al seu tram final havien format estanys, com el de «Cercle» a Montjuïc, amb cases al seu voltant, o l'estany llarg o Llobregadell, a Banyols, on trobem mencionat, entre el 995 i el 1211, el rec d'Amalvígia, una dona de la primera família vescomtal. Aquest rec era proper a la cort d'Ermengol Oruç, i «al prat», un lloc comunal apte per a les pastures.

Hi ha molts noms de dones associats a elements d'aigua, com fonts –*Fonte Onrada*, 962, sota Montjuïc–, guals –Bonamica, 997, al Baix Llobregat– o recs –com aquest d'Amalvígia o el de Geriberga (1020), esposa del vescomte Guitard. Algunes dones –com Savilo*,* a La Sentiu (Castelldefels) o Quixilo*,* a l'*Aquaria antiga* o Rec Comtal del Besós– participen de la gestió dels molins hidràulics manuals fent tractes directes amb els poderosos.

Els hospitals medievals, com les ermites, es troben sempre prop d'un curs d'aigua. Al principi del primer mil·lenni veiem sovint dones que es cuiden dels llocs on es guardava el gra i s'enterraven els morts. Trobem el primer esment a l'advocació de «Santa Eulàlia Provenciana*»,* a Banyols, a la zona d'Espodolla (actual parròquia de Sant Isidre), en una venda de terra i vinya que fa el comte Borrell a Aurúcia Deodicada als llocs d'Enforcats i de «Torres» (Espodolla). No és estrany trobar dones en les primeres mencions de les esglésies en un temps en què el territori s'estava reorganitzant i la seva acció encara era reconeguda i valorada d'acord amb les lleis gòtiques.

Les «torres» d'aquesta època, són el pas previ del mas català, un pedrís amb diverses edificacions, entre les quals n'hi hauria una, feta de pedra i calç, que es podria considerar pròpiament com a tal. La «torre» té funcions administratives, defensives i de comunicació. La de Sendred a Espodolla, citada el 992 en el testimonial de Sant Pere de les Puel·les, seria una batllia del monestir femení, anomenada a finals del segle XI com la *torre Emma*. Emma és recordada pel seu fill, el levita Guillem Sendred. Els levites són un previ als *milites* del segle XII, però aquests mostren un bagatge ètic i cultural més alt. Guillem Sendred també tenia al seu càrrec la batllia de Sant Cugat del Vallès (a partir d'ara Sant Cugat) a Olorda (Collserola), però Sant Pere (si no hi especifiquem res més, «Sant Pere» fa referència al monestir femení de Barcelona) serà el monestir més beneficiat en el seu testament de 1082.

L'atenció és una condició que marca una diferència fonamental en les cures. Si les persones necessitem de la cura, la cura necessita atenció, i

«parar atenció» significa deixar de banda tota la resta. Les exigències dels necessitats són una crida a parar atenció. L'atenció comporta paciència i dedicació, és a dir, l'esforç negatiu d'inhibir el jo permetent que l'altre sigui. A Banyols trobem una considerable presència de «dones soles» (que actuen i són reconegudes per si mateixes) que aporten un plus d'atenció envers l'altre, especialment envers els diferents i els necessitats. Durant el segle X i principis del segle XI es constata la notable presència de «deovotes» i «deodicades» (2020).

Aurúcia Deodicada és una dona rica que té un punt de venda amb una mesura reconeguda a la via pública de Provençana, prop d'Enforcats. Una mostra de la seva atenció al diferent és la menció que fa, un per un, al seu testament de 992, de tots els hebreus i les hebrees que foren propietaris i propietàries de les terres que li va vendre el comte. Entre d'altres llegats, deixa una propietat al lloc de Quinçà (primer esment d'aquest topònim) a Ricard, familiar seu, traspassa el seu lloc al mercat a la seva amiga Grudelle Deovota i perdona un deute.

Endemés de la torre de Sendred, o d'Emma, als Banyols més propers a Barcelona, trobem, més a prop del Delta, la «torre de Banyols» quan la dona Sensena ven el 1017 al bisbe Deudat (dels Claramunt) un ampli alou amb terres, una casa feta de pedra i calç, una cort a prop de les canyes, un pou, pomers, figueres i la meitat de l'estany llarg. L'alimentació encara estava diversificada, cosa que permetia una variació de nutrients. Aquestes «vendes» es feien normalment per quedar-se en règim d'usdefruit.

La participació de les dones en la gestió inicial dels establiments d'alberg, la trobem documentada a l'hospital de Sarrià (Torre «Hostaldat», el 965). El 1038 el clergue Amalric deixa terres i vinyes a Monterols (Sant Gervasi de Cassoles) i *Ciresano* (Sarrià) a un clergue perquè, amb ajuda d'Òria, la seva marmessora i parenta més propera, donin alberg a pobres i pelegrins i els prestin tot el que aquests puguin necessitar i ells els puguin oferir, passant a la seva mort a la Seu o Canònica (si no n'especifiquem res més, amb aquests termes ens referim a Barcelona). Òria ven el 1046, amb el seu fill Sunyer, una vinya a Pere, monjo, i a la seva germana, Ermengarda Deovota (ACB, 563-564 i 694). Aquell mateix any els comtes donen a la Seu l'església de Sant Miquel de Barcelona, amb el seu hospital fundat pel vescomte Guitard, i la de Sant Vicenç de Sarrià, tancant els seus processos d'annexió.

La relació pacífica que precisen les cures, malgrat les diferències, és una altra constant en els fets protagonitzats per dones. Dels dos monestirs que actuen a la nostra zona en aquest temps, Sant Cugat és bel·ligerant i genera nombrosos litigis, mentre que Sant Pere de les Puel·les manté relacions pacífiques i duradores amb els pagesos que estan sota els seus

dominis, havent de buscar estratègies per a sobreviure i no ser depredat, com va passar amb Sant Joan de Ter o de les Abadesses el 1017.

La reforma gregoriana vol posar fre a la compravenda de càrrecs entre el clergat i també al concubinat, però ho fa exercint la violència i l'expulsió social. L'orde de Cluny, al servei directe del papat, emprèn la reforma dels monestirs amb la salmòdia i el llatí, però també encunyant moneda i combatent amb les armes. Cada nova reforma augmentarà la violència i la repressió envers les dones.

Un efecte és que els homes comencen a tenir cognoms aviat, alguns relatius als llocs, com Banyols, Provençana o Bellvís (la Torrassa), mentre que les dones aniran sent definides per la seva relació de parentiu o per un apel·latiu o diminutiu. Hi ha algunes excepcions, com «Casta de Cercle» (així l'anomena un levita el 1020) i algunes dones de nivell social més alt.

3. *MILITES* DE BANYOLS. VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL

El 1025, Berenguer Ramon I (1005-1035) i la seva primera esposa, Sança de Castella (-1026), donen carta de franquícies a Barcelona (incloent-hi el Vallès, el Maresme i el Penedès) per utilitzar camins, boscos, aigües i camps de pastura, sempre que estiguin sota la jurisdicció dels vescomtes o dels seus jutges. És un document que marca la majoria d'edat d'un comte que es vol adaptar al seu temps i mostra el canvi que es comença a produir entre el món rural i la ciutat. El 1027, amb la seva segona esposa, Guisla de Lluçà (-1079), dona a la Seu i a la seva Canònica els delmes d'Egara (Terrassa) i de Sant Pere de les Puel·les.

Ramon Berenguer I (1023-1076) s'uneix a Almodis de la Marca (-1071) raptant-la i rebutjant la seva segona dona, Blanca de Narbona, a la qual fa tancar en una torre un any després del seu casament el 1051. El bisbe Guislabert, de la família vescomtal, jura fidelitat als comtes, beneint així aquesta unió. Cap altre bisbat estava de part d'aquest enllaç, i per aquest motiu, Guislabert, que també va rebutjar la seva dona, amb la qual havia tingut un fill i una filla, rebrà les seves prebendes. Les esglésies van passant, amb el beneplàcit dels comtes, al domini de la Canònica, exercint la Seu el dret de sepultura. Les que es resistien quedaven sota amenaça d'excomunió. El 1054 els comtes decreten la inviolabilitat de tots els drets i possessions dels canonges de la Seu.

Els acords matrimonials, que procuraven les mares per mantenir els béns al clan familiar, passaran a mans de bisbes i rectors. L'esponsalici gòtic, en què l'espòs dona a l'esposa el deu per cent dels seus béns, trobarà la seva fi davant del dot romà, sent el pare qui el dona al gendre per assegurar-se defensa i fidelitat. Els juraments de fidelitat es feien en nom de

la mare, l'única filiació certa, però el patrimoni quedarà en mans del primogènit, que relegarà el paper de les vídues. Elles continuen transmetent bona part dels seus béns als seus esposos, familiars i pròxims, especialment als més vulnerables, però queden més exposades als abusos i a l'oblit. La interrelació en grups familiars i d'afinitat és una capacitat que desenvolupen les dones i altres grups marginals.

La torre de Banyols, *una torre òptima feta de pedra i calç amb cases, corts, horts, prats, entrades, sortides, pou i canyet,* un ampli alou entre la via de Provençana, Montjuïc, el riu i el mar, en mans, a mitjans del segle XI, de Bonadona, filla d'Ermengol Oruç i Bonadona de Provençals, pateix un intent d'usurpació per part del bisbe, que serà reconegut per aquest el 1055. El fet és una mostra d'altres que no han deixat rastre. Els límits d'aquesta torre són els mateixos que trobem en totes les mencions del rec d'Amalvígia i de l'ermita de Bellvitge, mentre que els de Malvige seran més amplis.

Les úniques excavacions que s'han fet a l'Hospitalet han estat les de l'ermita de Bellvitge, sota la direcció d'Albert López Mullor i del Museu Arqueològic de Catalunya entre 1979 i 1981, en les quals es van trobar restes d'una església i d'enterraments del segle XI. Aquesta església, de la qual desconeixem la data de consagració, es correspondria amb la venda de 1057 del *mansum* de Malvige*,* una transacció que marca els inicis de la feudalització a la zona. La referència a un *mansum* indica que la propietat era important i que quedava sotmès als «mals usos» o derivacions de les antigues lleis. Els esposos Borrell Guimerà i Orutia compren el mas per trenta unces d'or (el preu de la traïció) amb les seves possessions, entre les quals hi ha una església que s'infeuda a la parròquia de Provençana i a la Seu, totes dues amb obres per fer o per acabar.

El *mansum* sembla ocupar una ampla extensió entre Quinçà i Bertolera (als Banyols de Sant Boi) i apareix rodejat de propietaris que impacten, com Bernat Ramon, un *dives* o personatge ric de la ciutat, cavallers d'Orís (Osona) i de Roda Milà (Urgell) i monestirs com Sant Cugat i Sant Pere de Roda (Empúries). Entre les signatures finals trobem la de Guilla (de Besora)*, femina,* i la del comte Mir –Mir Geribert (-1060)–, de la família vescomtal, cosa que significa que la venda està relacionada amb els afers i canvis que van succeir.

Entre 1020 i 1058 va haver-hi rebel·lions contra el poder comtal per part de Mir Geribert (cosí del bisbe Guislabert, que en un principi estava de part seva) i senyors de la frontera, com els Santmartí. El Castell de Port serà donat per Mir Geribert el 1058 quan jura fidelitat als nous comtes *en remissió de les meves culpes*, exceptuant *el feu que ja era de l'església* (el de Malvige). Ramon Berenguer I i Almodis aconsegueixen que la vella comtessa Ermessenda de Carcassona (-1058), que havia governat durant

tres generacions, es retiri del joc i que els nobles els jurin fidelitat; a canvi, hauran de fer concessions.

Guisla de Besora és una primera «pubilla» catalana. A la mort de Mir Geribert (1060), Guislabert enfeuda a Guisla i els seus fills els castells que havien estat del seu pare, Gombau de Besora, i del seu espòs, excepte el Castell de Port, que serà dels comtes i *el feu que era de l'església*. La societat canvia en perjudici dels divergents i de les dones. Els senescals protegiran el poder del comte relegant-ne els vescomtes. Ja no actuaran els jutges que es regien per les lleis i als quals acudien les dones en nombroses ocasions, sinó els magistrats, uns àrbitres que es venen al millor postor, com Borrell Guimerà del *mansum* de Malvige.

El 1072 Sant Pere rep una butlla papal, a petició de l'abadia de Cuixà, per la qual se li reconeix el dret de donar sepultura i rebre oblacions, alliberant-se del control del bisbe amb qui s'havien donat transaccions obscures, la majoria a Provençals i per part dels Guimerà, parents dels Vives, que van ser estudiats per Pierre Bonnassie. Bonnassie interpretava que aquesta família es va enriquir gràcies a la pràctica d'afavorir l'hereu, però també es van donar extorsions amb el beneplàcit comtal i eclesial.

L'organització que precisen les cures necessita d'una autoritat exercida des d'una confiança mútua, que no s'imposa, sinó que s'admet. Sant Pere és una institució en què es confia, ho veiem en nombroses ocasions. L'autoritat de les abadesses (similar a la dels bisbes excepte en la consagració) serà assetjada per bisbes i clergues. Elles hauran d'acudir a altres estaments per a no extingir-se. Al segle XII, el temps dels escrits de la il·lustre abadessa Hildegarda de Bingen (Alemanya, 1098-1179), es prohibeix a les abadesses parlar en públic.

El 1106 Eliarda, vídua, la seva filla Agnès i el seu gendre, empenyoren el mas *Fabricata*, amb les seves terres, al canonge Ramon Bernat (fill del Bernat Ramon de Malvige) i a la seva mare, Ermengarda, per nou-cents mancusos d'or de València amb els quals redimiran el préstec sobre un mas que tenien a Sant Andreu de Palomar (Mas, LA, n. 1209). Entre les signatures trobem *milites* com Arnau de Santiga, Bernat Berenguer (Orís) o Ramon de Mayer, que ajudava aleshores a la reconquesta de Tarragona. L'antiga riera i actual avinguda de la Fabregada travessa de nord a sud el nostre centre territorial (barri de Sant Josep). Era una zona molt productiva en què trobem mencionats alguns trulls. El terme «fàbrega» fa referència a l'existència d'alguna indústria vinculada al ferro, com la dels molins hidràulics. L'aigua que es dedica a usos industrials és ja en poder del comte, que cedeix privilegis de moldre i de tragí als seus vassalls.

La major part de les propietats de Banyols van passant a la Seu. El 1107, Ponç Guerau (-1125), clergue, net de Bonadona, renova escriptures de

donació que va fer amb la seva mare, Ermessinda, a condició de quedar com a canonge (Mas, LA, n. 1223). Els monestirs, les esglésies i parròquies són lliurades per tal d'evitar condemnes. El 1117 Geribert Guitard i Rotlendis lliuren Sant Pau del Camp a l'Església Romana, amb els delmes del Castell de Bell-lloc i de la seva església. Geribert i Rotlendis habitaren a Quinçà (1075). Ni de Sant Pau ni de Santa Eulàlia del Camp se'n sap res abans de ser lliurats a Roma, tot i que de Sant Pau tenim diverses referències vinculades a Provençana i Montjuïc.

El 1095 el papa atorgà butlla de croada per combatre els musulmans, allunyant així les hosts de les rapinyes locals. Alguns tornen aviat de les brutalitats que van cometre, els comtes aprofitaran aquesta força per la seva expansió, en la qual participen bisbes i abats. Els poders polítics i religiosos es reforcen i disputen mútuament sense que hi hagi una separació clara entre ells.

Sant Cugat, braç armat del bisbat, veu disminuir el seu poder fins que el papa confirma el 1120 els drets sobre les seves dominicatures i el bisbe Oleguer reconeix al monestir del Vallès la quarta part dels delmes i dels morts de les parròquies que li pertanyen i que la Seu li reclamava.

El 1125 Ramon Berenguer III (1082-1131) i Dolça de Provença (1090-1127) concedeixen a Santa Maria de Solsona el mas de Carrera a Quinçà (ADS, 42), el mateix dia que donaven a aquesta Canònica d'Urgell la mesquita major de Lleida per a convertir-la en església. Les concessions als cavallers, com els Bellvís (primeres conquestes de Lleida), són freqüents.

L'Orde Hospitalari de Sant Joan de Jerusalem, que va néixer el 1048 per atendre el comerç napolità, es vincula amb les croades al Temple. Ramon Berenguer III i Ermengol IV d'Urgell afavoreixen l'entrada dels templers a Catalunya, als quals se'ls permet tenir preveres propis, amb l'exempció del pagament de delmes i primícies als bisbes i l'enuig conseqüent d'aquests. Aviat comencen a acumular capital amb les donacions que reben, els béns que administren i els rèdits dels préstecs que faciliten, iniciant una gran i sòlida banca. Ramon Berenguer IV (1113-1162) annexiona el territori de Catalunya a la Corona d'Aragó en casar-se amb Peronella d'Aragó (1136-1173). Com a hereu del seu pare i del seu sogre (Alfons I, el Bataller) negocià, a la mort d'aquell, amb els ordes del Sant Sepulcre, de l'Hospital i dels Templers la renúncia a tot el que ambdós pares els havien donat a canvi d'una generosa compensació.

En aquest context, el 1129, tots dos comtes, pare i fill, tornen a Arnau Pere de *Chicam* (Quinçà), nebot del canonge Ramon Bernat, tot el que tenien dels seus pares a canvi de cent morabatins i la promesa que els defensaran pledejant o lluitant. A Arnau Pere, el tornem a trobar en una relació de béns d'abans de 1160, d'ell i Pere Ricart, entre els quals hi ha-

via béns a *Kinzanum i mansums de Bertulera*. Pere de Barcelona, fill d'Arnau Pere, renuncia als béns que van ser de Pere Ricart, situats a *Bagnols* i *Provincialibus,* en favor del comte, reservant-se un mas a Quinçà. El 1173 ven, amb consentiment de la seva dona Ermessinda, l'alou i les cases que tenia a Quinçà a canvi de fer-se canonge. En un dels límits s'esmenten els «milites de Banyols» (Mas, LA, n. 1375, 1824 i 1985).

Codina va suposar que aquests militars pertanyien a l'orde de Sant Joan de Jerusalem, corroborant així la seva tesi de l'establiment d'un hospital a la Torre Blanca en aquesta època i per part d'aquest orde, però Marcel Poblet ho qüestiona (2016), vinculant l'hospital de Provençana a la Canònica, cosa que resulta més probable, donada la preponderància d'aquesta institució. Tot i així, l'orde hospitalari és present a Provençana, però no des de la comanda de Barcelona (1150-1160), sinó des de les comunitats mixtes de Cervera (1111) i Sant Valentí de Cabanyes (1135), aquesta última vinculada als Santmartí. De fet, la primera menció a la Torre Blanca de Provençana (1057) és al testament d'Ermengarda, filla d'Aeci (dels Santmartí), que cedeix al bisbe Guislabert i a la Canònica part de la seva heretat que té a la Torre Blanca *in loco vocicato Promtiana* i, als seus marmessors, un prat a Banyols (ACB, n. 943).

Entre el Penedès i Provençana un camí creuava el Llobregat per Sant Boi. Passat el riu, s'anava a Sant Climent, Begues i Olesa de Bonesvalls. El 1161 Carbonell, la seva dona Arsenda i els seus fills empenyoren a Pere Boteller i els seus la meitat d'un feu que tenien per Pere de Sant Joan a Banyols (ASA, 347). Pere de Sant Joan era comanador de Cervera. Els Sant Joan, que participaran a la conquesta de Mallorca al segle XIII, tindran propietats al Prat.

És una època de fundació d'hospitals a Barcelona ja que són, per a la burgesia que es va imposant, una manera de generar prestigi blanquejant una part del que s'havia acumulat amb un hostatge que podia ser per a la mateixa institució (monestirs com Ripoll o Montserrat tenien els seus propis «hospitals» o cases d'acollida a Barcelona). El 1166, Bernat Marcús (-1195), senyor del Castell de Port i fundador d'una companyia de correus, basteix un hospital-alberg a l'anomenada «via Francesca», al seu pas per la ciutat (carrers de Bòria, Carders i Corders) amb una capella –que encara existeix– i un cementiri.

4. L'HOSPITAL DE PROVENÇANA I EL CORRAL D'ASES

La Canònica, encarregada de les compres per evitar que ho fes el clergat a nivell particular, acaba deixant el poder econòmic a mans d'unes quantes famílies de la ciutat, cosa que provoca en gran mesura la irrupció del sistema burgès, fonamentat en els préstecs i l'especulació. Els béns

acumulats per la Seu es van diferenciant en dos dominis patrimonials, el del Capítol de canonges, que es disgrega entre algunes famílies i l'ardiaca de la Seu, i el de l'Hospital, dedicat a l'alimentació de pobres, que concentrarà i augmentarà el seu capital amb el monopoli dels forns, donant origen a la Pia Almoina, on veurem associats de manera exponencial, assistència i lucre. Aquest «hospital» tindrà un gran pes a la nostra zona. Entre els segles X-XI, la meitat de documents de la Seu referents al sagristà (figura vinculada a l'administració de l'hospital) són de Provençana.

Pere de Fabregat i la seva esposa, Maria, empenyen el 1161 al clergue de la Casa de l'Hospital de la Seu, Ademar, i a l'Hospital, un mas que limita al sud amb el lloc d'*Alberga*. El 1179 la seva filla vendrà a la Seu i al seu custodi la masia d'aquest hospital que va gestionar Òria. (Mas, LA, n. 1834 i 2051). En aquest cas, «Hospital» remet a la Seu. Ademar va ser establert per la Seu a la «Torre Esllampegada», preludi de la torre del far al cap del riu, per alçar una torre de pedra i calç per un cens de «dos porcs canonicals», l'alou limitava amb el de Sant Pere de les Puel·les i amb la via que va a Banyols (Mas, LA, n. 1438).

A mitjans del segle XII la reforma benedictina del Cister, iniciada per monjos de la Gran Selva (Tolosa) i impulsada pel papa, arriba a Valldaura del Vallès (Cerdanyola) sent afavorida per Guillem Ramon de Montcada, el Gran Senescal, encara que aviat passarà a Santes Creus. El 1160 Pere de Claramunt, sagristà de Barcelona, dona a la Seu, entre altres béns, el seu alou a Santa Eulàlia de Provençana i Santa Maria d'Esplugues, amb delmes i primícies, per tal que els bisbes i clergues *facin l'almoina que tenen com a manament i que només fan per la Quaresma: que cada dia tres pobres mengin al refectori i acceptin tres pans, menjar i beure de dos canonges*. Pere de Claramunt, després de fer de mediador amb el seu germà per la propietat de Provençana, i entre la seva família i les institucions religioses per altres propietats que tenien a l'Anoia, es farà monjo de Valldaura. Els conflictes violents entre els ordes al servei directe del papa, el bisbat i els barons són freqüents (PA, n. 1). El següent sagristà de la Seu, Hug de Cervelló, mor el 1171 a Tortosa a mans de nobles que l'acusaven d'assassinat.

Santes Creus inicia el seu camí amb el beneplàcit del bisbe de Barcelona, que el 1188 permuta amb l'abat els delmes i primícies que l'església de Barcelona, el seu sagristà, Santa Maria del Pi i Santa Eulàlia de Provençana rebien de la *granja monacal de* Banyols[1] i de totes les terres de Barcelona que pertanyien als monjos, inclòs el Penedès i l'Anoia, a canvi que l'aigua del riu Gaià arribés a la seva propietat de Vila-rodona (Mas, LA, n. 2194)). Amb aquest document ens podem fer una idea de les múltiples càrregues que havien d'assumir els pagesos, dels interessos particulars d'algunes transaccions i de la importància del control de l'aigua i de les

vies de comunicació per a l'acumulació i la distribució de l'aliment. Els hospitals medievals són un element clau en aquesta xarxa que en lucra uns quants i n'empobreix molts.

Els cavallers locals són precursors dels futurs masovers. El 1179 Pere de Provençana estableix Granell i Bartomeua al seu alou de Boïgals (prop dels aiguamolls del Prat), que anava des del rec de Malvige fins a l'alou de Sant Cugat, perquè edifiquin un mas i visquin a canvi d'un cens de dos capons per Nadal. És la segona i última vegada que apareix el nom de Malvige, un lloc on comtes, bisbes i abats, amb les seves hosts, tindrien dret de cavalcadures. De fet, una de les peces s'anomena *Cubile Assinorum* (corral d'ases). El 1188 Pere de Provençana i Ermessenda donen un generós dot a la seva filla, Catalana, amb tot el que tenien a Barcelona, Sant Boi i Provençana, excepte l'honor de la Torre Blanca, que no podien traspassar. Signen Pere i Guillem de Bellvís. El 1198 la mateixa Ermessenda Torrenova (topònim d'Esplugues) i la seva filla, Catalana, mantindran un plet amb l'orde del Sant Sepulcre per dues terres, una a Banyols i l'altra a la Torre Blanca. L'orde guanya el judici, però els restitueix un deute. Actuaven com a consellers Arnau de Caldes[2] i Pere, sagristà d'Osona (ASA, n. 481, 537 i 635). «Osona» o «Rodamilans» remeten als bisbats de Vic i d'Urgell i mostren que el lloc era un enclavament per als viatgers.

El 1179 Pere Bru ven un alou al Coll de Frares, a Espodolla. La riera dels Frares és actualment un carrer que baixa del barri de Sant Josep a la Marina. El 1182 Pere d'Agell, cavaller, dona un prat a Banyols al monestir de Valldaura, als límits: Sant Pau (del Camp) i l'Hospital. Pere Bru comprarà el 1184 un alou a Espodolla que limita al nord amb la via de Lanera i a l'oest amb un alou de l'Hospital. Aquests primers esments del que podria ser un hospital a Provençana semblen remetre al propietari, molt probablement la Seu. El 1188, en un establiment que fa el bisbe a «l'alou episcopal» de Montjuïc, trobem Pere de Sant Pau i Arnau, traginer (Mas, LA, n. 2059, 2158 i 2191). Aquesta menció mostra la importància d'un camí que comunicava amb Montjuïc i el cap del riu, el que utilitzaven els mulers en el seu traginar amb la ciutat. No en va hi havia en aquest camí, al seu pas per Sant Josep, un abeurador del qual ja no queda rastre.

Antonio Conejo explica que les funcions dels hospitals medievals anaven més enllà de les d'allotjament. Ell n'assenyala tres: afavorir la creació de nuclis habitats on es realitzen els mercats, garantir la seguretat i controlar els camins i la circulació de les mercaderies. Aquestes funcions es corresponen plenament amb un primer «hospital» a Provençana al servei de les rutes comercials.

L'acumulació d'excedents pel lucre i l'especulació d'uns pocs provocarà que la població passi gana i s'empobreixi. El 1194 Ermessenda, vídua de Pere Bru, ven a Ramon Sallent, amb les seves quatre filles, part del que havien

comprat a Espodolla, a causa de la fam i la necessitat. Entre les firmes: Guerau d'Esplugues i Guillem de Bellvís, cavallers (Mas, LA, n. 2249).

El 1147, en la segona consagració de Sant Pere de les Puel·les, amb Guilla de Llobregat (els Llobregat tenien propietats al Prat), es menciona, entre d'altres propietats, les de Banyols, Esplugues, Sant Joan Despí i altres llocs del pla del Llobregat (PAULÍ: 191). Sant Pere de les Puel·les tenia encomanada l'església de Montmeló, la capella de Sant Joan del Pla a la Palma de Cervelló, la de Sant Pere a la vila de Sant Boi[3] o Santa Maria d'Esplugues, però aquí es desprèn aviat d'algunes propietats en benefici de la Seu.

El 1181 l'abadessa permuta amb el sagristà de la Seu, Pere de Ripollet, mig prat i unes terres que *llarg temps eren ermes* al lloc dit *Cubile Assinorum,* per mig camp sobre la via. L'hospital de la Seu, amb el poder que comporta l'exercici de la condemna d'excomunió, va engrandint el patrimoni. El 1183 l'arquebisbe de Tarragona sentencia sobre l'estany del Llobregadell en el plet que sostenia el mateix Pere de Ripollet contra els germans Sunyer i Guillem, que deien que el tenien per l'església de Barcelona i el sagristà ho negava; com que no ho poden provar, és adjudicat a l'hospital de la Seu. El 1187 el judici és pel delme del prat de l'Hospital, ubicat a Banyols, entre el procurador de la casa de l'Hospital, Pere *d'Offegatis* i Ramon Sallent, que el tenia per l'església de Barcelona (Mas, LA, n. 2081, 2123 i 2178). El jutge i bisbe de Barcelona l'adjudica a Sallent. Pere d'Ofegat era llavors comanador de Cervera i de Sant Valentí (Miret: 121). El litigi mostra la presència de l'orde de l'Hospital a la zona, el domini de la Seu i la vinculació del prat de Banyols amb l'hospital de la Torre Blanca.

El 1197 l'abadessa de Sant Pere ven els drets de la *Batllia* de Banyols al prevere Ramon (SPP, n. 111). Sant Pere seguirà amb establiments com el mas de Guardiola, iniciat el 1154 amb Ramon i Maria de Guardiola (SPP, n. 87), un alou que limitava amb la platja i amb els masos que tenien pel monestir Pere i Ramon Godai, Pere Duran i Martí, pagesos de Provençana amb cognoms que anirem trobant a la zona al llarg del temps.

La piràmide del vassallatge s'amplia i referma, els pagesos hauran de fer front a múltiples censos. El 1206 Andreu de Feixes i Ermessenda donen al seu fill Arnau, com a regal de casament, el mas de Feixes (Banyols), que tenien per la Canònica, l'orde de l'Hospital, Sant Cugat, Pere de Ripollet i Pere de Rubí i la seva dona, Pereta, endemés de l'alou de Bellsolà. Exceptuen l'heretat de Rodamilans que serà per als altres fills (Mas, LA, n. 2398). Aquí veiem l'orde hospitalari recollint censos entre altres persones i institucions, però, encara que tingués propietats a Provençana, això no implica que hi fes un hospital. La comanda de Sant Valentí no va edificar un hospital fins que es va instal·lar a Vilafranca al segle XIV amb tota una sèrie de concessions a favor seu.

El 1209 Pere de Barcelona (probablement fill del que es va fer canonge el 1160) i Sibil·la, la seva dona, donen a l'altar de Sant Marc de la Seu i als seus confrares terra a Banyols i Bertolera, que per a ell tingué el batlle i ara té Maria, sa muller i batllessa (Mas, LA, n. 2430). Tot continua passant a la Seu; ho veiem el 1211 quan el bisbe, Ferrer de Provençana, reclama el delme d'*Amalvigo* al llavors propietari, Berenguer de Torrelles, i l'infeuda fent constar que al seu òbit tornarà al domini del bisbe (Mas, LA, n. 2494 i 2505). Aquí veiem que el nom d'Amalvígia és vigent, però s'ha masculinitzat. Berenguer de Torrelles, el trobem el 1196 en un establiment al lloc de «Malvidi», a Sant Joan Despí, on hi ha l'ermita del Bon viatge (Baix Ll. PA, n. 524).

Figura 1. Ermita de Santa Maria del Bon viatge, amb indicis similars als de Santa Maria de Bellvitge. Font: fotografia de l'autora.

El 1215 Guillem Curuz (o Querús), de l'hospital de Provençana, i la seva dona Guilleuma avalen una venda a Sant Climent de Llobregat amb terra que tenien a Provençana (Mas, LA, n. 2574 i 2575). Guilleuma era filla de Ramon Bou, administrador de Sant Cugat a Banyols i ric constructor de vaixells (BATLLE, 1994: 103). Aquesta menció sembla que continua fent referència a la principal propietària, la Seu, i a la funció del lloc dins de la xarxa viària.

Durant els segles XII i XIII els comtes de Barcelona continuen expandint-se pel migdia francès amb l'ajuda dels ordes de cavalleria als quals es concedeix beneficis materials i jurídics, fins que el rei Pere II d'Aragó «el Catòlic» (1178- 1213) cau derrotat a la batalla de Muret lluitant contra Simó de Montfort en la croada contra els càtars, deixant el seu fill Jaume I (1208-1276) com a futur rei. Jaume I concedirà dret de salvaguarda als mulers de Sant Cugat (1219) i el 1230 atorgarà exempcions fiscals als picapedrers de Montjuïc, que ja havien començat a agrupar-se. Els reis es financen gràcies als senyors feudals que exploten els pagesos, mostrant-se ells «clements» amb el poble, és el joc del populisme.

El quart concili de Laterà (1215) prohibeix la fundació de nous ordes femenins i la proliferació a les branques femenines admeses. Algunes dones troben una manera de posar en pràctica la seva espiritualitat cristiana en petits grups independents amb normes acordades entre iguals, són les *deodonades*, o beguines, a Europa. Aquestes dones tenien cura de les ermites, preparaven remeis per als malalts, predicaven l'Evangeli en llengua vernacular i ensenyaven a nenes pobres, guanyant-se la vida filant, teixint o blanquejant la roba. La seva acció no era una mera assistència que mantè les persones en una continua vulnerabilitat. Assolir la capacitat de valdre's és l'objectiu de les cures.

5. LA TORRE BLANCA, ELS INICIS D'UNA VILA

El 1229 el canonge Joan Colom, tresorer de Jaume I, funda un hospital al camí que comunicava Barcelona amb Provençana i Cornellà, on s'ubicarà l'hospital de la Santa Creu sota el Consell de la Ciutat (1401). El 1372 l'hospital de Colom passà a l'Església; a l'inventari consta que hi havia trenta llits senzills i un de luxós per al bisbe, un espai de clausura per a dones pobres però sanes, pati amb pou, rebost i altres dependències i estris. Els canonges estan molt vinculats a les finances, en aquest sentit cal situar els seus hospitals. La burgesia urbana prefereix donar als hospitals i als nous ordes de predicadors i mendicants, salvant-se de la Seu, el seu hospital (Pia Almoina), ubicat prop de la capella de Santa Llúcia, on hi havia el celler dels canonges.

Entre 1231 i 1232 el dominic Raimon de Penyafort (1180-1275) arriba a Barcelona per a constituir amb el rei Jaume la Inquisició al regne de Catalunya-Aragó. Acorralats i perseguits, molts occitans es desplacen a Catalunya, Aragó o València adoptant cognoms locals. En aquests anys es dona la major persecució antiherètica de refugiats occitans en terres d'Urgell i de Tarragona promoguda pel bisbe de Vic. Una manera de combatre les dissidències va ser introduir nous ordes, com el del Cister o el dels predicadors i mendicants sotmesos a l'obediència i que ja neixen amb una diferenciació de gènere que menysprea el femení. El Cister es va im-

posar, després de moltes dificultats, al cenobi femení de Valldonzella (Collserola) on hi havia *deodonades*. Alguns grups de dones s'acullen als tercers ordes, altres seguiran buscant camins propis, com les «elisabetines», que fundaran cases de misericòrdia.

L'any 1231 una família ven a Pere Copons una terra amb un censal de sis parells i mig de capons per a l'Hospital, en un dels seus límits s'esmenta l'orde de l'Hospital (Codina, I: 38). Dels tretze capons, un el pagaran a mitges Arsenda Benvige i Miquela Godai, que podrien ser *deodonades*, ja que Arsenda ens dona el nom que tindrà l'ermita i veurem el cognom Godai en algunes dones acusades de curanderisme a principis del segle XIV. La paraula «hospital» pot continuar referint-se al propietari, la Seu.

El mateix any trobem una definició de comptes entre Bernat de l'hospital de la Torre Blanca i Joan Desmas, comerciant i prestador amb importants béns a Provençana que donarà a la Pia Almoina. El 1232, Desmas, que havia comprat propietats a Feixes, Horts o Fabregada, comprarà el mas de *Cuvil Assinorum.* El 1261 comprarà de nou propietats a la zona a Martín Palau, que necessitava diners per enterrar la seva dona, Elisenda Riculf o de Palau. Ella deixarà una quantitat per a la capella de *Belvige* i aquesta serà la primera menció a l'ermita, no la que va establir Codina del testament de 1279 d'Elisenda Miquel (BATLLE, 1994: 105-110). Desmas, que va morir sense fills, va instituir una refracció per a tres pobres a la Pia Almoina. Al segle XIII els nous rics són els grans comerciants de teixits, els constructors de vaixells i els que es dediquen al préstec i a l'especulació. Tot i que la Torre Blanca acabi sent feu de l'Orde Hospitalari, la Pia Almoina continua al davant.

El 1234, en una permuta que fa el rector de Santa Eulàlia de Provençana, Pere de Vilar, es menciona el camí «*que va a la barca de Banyols*» o camí del Mig, que conduïa a l'ermita de Bellvitge i al gual per on es podia creuar el riu per anar a l'Illa dels Banyols (el Prat) (Codina, I: 91). A partir d'aquí, el topònim de Banyols, que havia designat l'àmplia zona deltaica des de Montjuïc fins al riu, anirà definint el terme del Prat de Llobregat, mentre que la zona entre l'ermita de Bellvitge i la Torre Blanca, va sent coneguda com el prat de Banyols o de l'Hospital, en contraposició al de Lanera o de Sant Boi, a l'altre extrem.

El 1242 l'orde de l'Hospital de Sant Joan estableix Ramon Guerau a la *vila vocata Hospital* (el nom, com veiem, és anterior a l'establiment de l'Orde Hospitalari). La família Guerau, propietària durant més d'un segle, es dedicarà a la recollida de censos de la zona per a aquest orde. La paraula «vila» assenyala ara el naixement d'una població o «pobla», amb un mercat i un hospital-alberg. El 1252 Gueraua Trilla ven alguna propietat a Arnau i Raimunda de Plegamans a la vila de l'Hospital de la Torre Blanca. A partir d'aquí les mencions de «l'Hospital» queden vinculades a la Torre

Blanca, on s'aglutina la nova vila. La Torre Blanca, com el castell de Bellvís (al servei comtal), té una jurisdicció administrativa i fiscal pròpia que quedarà en mans de l'orde de l'Hospital, però la Seu i la Canònica continuaran sent les grans propietàries a la zona.

El 1252 Innocenci IV (1243-1254) emet la butlla *Ad extirpanda* justificant la tortura com a mitjà de confessió i ordenant donar mort als heretges que no se sotmetin, i en signa una altra donant suport a l'arquebisbe de Tarragona i l'abat de Poblet, que es queixaven que el monestir de Sant Pere i l'abat del Temple no els donaven els delmes i primícies que segons ells els corresponien, no volien assistir al sínode i rebutjaven prestar-los obediència. El papa insta que ho arreglin i que, si no en fan cas, els imposi penes canòniques. Són els inicis de la persecució al Temple i de l'assetjament de les comunitats femenines que florien, per una Església que els usurparà les funcions tallant-los la possibilitat de subsistir. Sant Pere no sucumbirà, però patirà múltiples pressions.

Són anys de guerra civil entre el rei i els senyors feudals de la zona, anys de crisi i pobresa. Jaume I crea el 1257 la institució del sometent i ordena als habitants del Baix Llobregat que tinguin armes per defensar-se de lladres i raptors sota amenaça de ser castigats. En realitat, els que preocupaven al rei eren els seus enemics, els poderosos senyors feudals de la zona, com els Cervelló. Aquesta institució es convertirà en el sagramental o cos policial sota un capità per protegir la ciutat de Barcelona. Cada població hi aporta un nombre determinat d'homes. Alguns pagesos deixen els seus camps per participar a la guerra, altres emigren a Tortosa; la majoria, endeutats i empobrits, es veuen obligats a vendre.

El 1256 el canonge i rector de Provençana Pere de Vilar fundà un petit alberg annex a la capella de Sant Macià, prop de l'hospital de Sant Llàtzer, a la plaça del Pedró, en uns terrenys que havia llegat amb la finalitat d'acollir pobres o malalts, especialment mariners vells. L'hospital tenia una secció masculina, amb tres naus i vint-i-dos llits, i una de femenina, amb una cambra i set llits, endemés de graner, refectori i altres instal·lacions. Al seu testament de 1278 trobem de nou, entre un escandalós inventari de béns, l'existència d'un mercat a Provençana amb una mesura reconeguda (BATLLE, 1988). Ens podem preguntar per què el fundà a Barcelona i no a la seva parròquia, d'on treia els rèdits.

El 1258 Guillem de Montjuïc ven la quarta part de tretze masos que tenia per Sant Cugat a l'altra part del riu (el Prat); entre els agricultors: Selvana de Plegamans i na Teiera (Codina, I: 104). L'apel·latiu de na Teiera o el cognom de Dolça Fornera, que veiem poc després, ens mostren alguns dels seus oficis no reconeguts. Els dots matrimonials, cada cop més elevats, són una condició de prestigi social. Algunes parelles opten per ajuntar-se, cosa que comporta una major vulnerabilitat per a la dona, que va

quedant relegada a la família o als ordes reglats i als claustres, sota el domini de rectors, bisbes i abats. El 1269 Catalana, casada amb Ferrer Riculf, renuncia als seus drets de dot i esponsalici en un contracte hipotecari que signen amb la Seu.

Elles continuaran relacionant-se al voltant de l'aigua, del mercat o de la filosa, espais per a complir amb les necessitats bàsiques de la vida i la mort que continuen senyorejant, influint en el pensament i l'acció dels propers. A les ciutats se signen acords o «pariatges» que es concreten a les places i els mercats, però mai es pot acontentar tothom; el 1266, en prohibir Barcelona que els ramats pasturin intramurs, el rei ofereix terres de pastura als afores de la ciutat, la qual cosa comportarà disputes interminables entre pagesos i carnissers (propietaris de ramats) i entre els propietaris locals i el comú de Barcelona. El 1273 el rei concedeix a Sant Cugat l'aigua des de Sant Boi al mar, fent-se valer de l'Església com a garant jurisdiccional.

El procés per unificar els hospitals de Barcelona que eren sota la Seu culmina el 1275 amb unes ordinacions que generen conflictes entre les institucions religioses que tenien el seu propi hospital, cementiri i sagrera i el de la Catedral o Pia Almoina. Aquell any, Pere d'Illa, canonge de la Seu i administrador de la Pia Almoina, estableix Ramon Canals a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana *supra mansum d'Ermitis;* la propietat limitava amb la tinença d'Arbert de l'Hospital de la Pia Almoina i amb «el prat» (PA, n. 3). Una altra donació important és la del canonge Bernat de Sarrià, que, malgrat no especificar al seu testament els seus béns a Provençana, sabem que havia comprat el 1283 a Pere de Torrelles el «Mas de Belvige», amb onze emfiteutes, entre els quals, Na Cortés. Uns anys després compra drets agraris sobre algunes terres a la mateixa zona, on veiem una altra dona, Na Olivera (PA: 97).

En aquesta època trobem a Provençana diferents topònims que comencen amb «Bell» com «Bellsolà» o «Bellpas». Molt a prop nostre, a Sant Joan Despí, l'ermita del Bon viatge, assentada sobre una vil·la romana i una necròpolis antiga, feia funcions d'allotjament al lloc de Malvidi. La maredeu del Bon viatge es venera des del 1262, qui sap si el nom de Bellvitge no té més relació amb aquesta capella, amb la qual tants paral·lelismes trobem.

En tot cas, la relació del prat de l'hospital amb el corral d'ases, el rec d'Amalvígia, l'ermita de *Belvige*, *Benvige* o *Bellvitja* i el Castell de Port es confirma el 1297, quan Pere de Roca (feudatari del Port) ven una terra a *Cuvil Assinorum,* sota la via que va a Santa Maria de *Benvige* (Codina, I: 122).

El 1298 el papa prescriu la clausura femenina. Per a les dones suposa,

endemés de la reclusió, el fre a la seva acció i deixar de veure o atendre els seus familiars. Ni tan sols a la Cartoixa s'havia imposat un tancament tan rigorós fins aleshores. Algunes comunitats aniran dilatant la seva aplicació, com Sant Pere, que continua sota l'autoritat de la seva abadessa, encara que la branca masculina supervisa el monestir femení. El 1308 la Congregació Claustral Tarraconense (que es reunia a Sant Pau) ordena que el nombre de germanes de Sant Pere no passi de cinquanta-dues, que devien ser les que hi havia en aquell moment. Alguns monestirs femenins de Barcelona com Sant Pere, Valldonzella, les clarisses o les menoretes de Sant Francesc es queixen, la situació s'anirà allargant fins a ser definitiva al segle XVI, acabant amb moltes comunitats de dones.

6. L'HOSPITAL DE SANTA CÀNDIDA

A inicis del segle XIV comencen les visites inquisitorials del bisbe Ponç de Gualba. Les dones són castigades més durament per «fornicacions» o concubinats que sembla que cometen només elles. Per una altra banda, els seus registres són també una prova de l'existència i activitats d'aquestes dones, sovint l'única que ens queda. Godaya, de la parròquia de Provençana, és acusada de curanderisme i endevinació en diferents interrogatoris. A Molins de Rei actua amb *Sabatera*, d'aquesta localitat. A Sant Climent s'acusa Godaya, *deodonada* de Sant Joan de Viladecans, i a Sant Boi se l'acusa amb Elisenda Goday, probablement la seva filla, i amb Catalana. La doble pertinença a Provençana i a Sant Boi s'explica perquè el mas Godai era a la zona de Banyols propera a Sant Boi (Bertolera). A Catalana, que deia un parenostre pel mal d'ull, se la va castigar a estar tres dies sense capa davant de l'església mentre es feien els oficis litúrgics, i a Elisenda Goday, un (Processos, I: 40-43, 56 i 99-102).

Un fet que marca l'inici del segle XIV és que el rei de França va voler acabar amb el poder del Temple (i recollir-ne la fortuna) i l'Església va permetre que el 10 de maig de 1310 es cremessin vius cinquanta-quatre cavallers templers. A canvi, l'Església envià també a la foguera, l'1 de juny d'aquell any, Marguerite Porete, juntament amb el llibre espiritual que havia escrit: *El mirall de les ànimes simples.*[4] El 1316 es condemna la doctrina del metge, filòsof i teòleg Arnau de Vilanova (València, 1240 - Gènova, 1311), que va fer de guia del moviment de beguines i begards, donant raons d'aquesta espiritualitat en nombrosos escrits i llocs. Els béns del Temple passaran a l'orde de l'Hospital, que anirà a menys i es dedicarà a administrar-los.

Els clergues beneficiaris dels altars, vassalls de bisbes i rectors, van substituint l'acció dels grups de dones que tenien cura de les ermites i dels morts. Un exemple el tenim a Santa Maria de Bruguers (Gavà), on trobem *deodonades* fins al 1321 i, poc després, el 1327, ja només apareixeran beneficiaris. Les *deodonades* de l'ermita de Sales de Viladecans, docu-

mentades des del segle XIII, van adoptar el 1314, com els havia manat el bisbe, la regla de Sant Agustí, que permetia una vida més activa, però foren expulsades el 1334 per Ponç de Gualba i el seu nebot, rector de Sant Climent. El mateix va passar a l'ermita de Sant Joan de l'Erm de Sant Just Desvern, avui desapareguda, encara que amb un procés més llarg que va culminar en l'adopció de la regla de Sant Agustí i l'annexió a la comunitat de Santa Maria de Montalegre el 1446. La comunitat de Montalegre s'extingirà després del concili de Trento en negar-se a acceptar la imposició del claustre que no figurava a les seves constitucions.

En un testament de 1328 un pagès deixa 20 sous a Margarida, que l'havia cuidat durant la seva malaltia; és un reconeixement particular d'una acció que devia ser més general. El 1343, durant la primera gran epidèmia de pesta, Pere Duran, home propi de Sant Pere, va haver de fer un penós viatge fins a la capella de Santa Càndida, al costat de l'hospital de la Torre Blanca, que disposava de cementiri, per enterrar-hi un fill difunt, ja que Santa Eulàlia de Provençana estava desatesa i no hi havia ni rector, ni vicaris, ni enterramorts. El 1358 hi trobem Arnau Duran, fill de Pere i Gueraua, vivint amb la seva dona Guillemona i la seva mare, tots tres supervivents de l'epidèmia. Els Duran, propietaris d'una masia a l'illa de Banyols (el Prat), tenien per Sant Pere un sorral a peu de mar.

La població disminueix a causa de les males collites i de les successives epidèmies. Baixa el nombre d'establiments emfitèutics i se segueixen reduint censos. Els dots continuen sent importants en una economia pobra i de subsistència. Si una dona es queda vídua amb fills, s'arrenda la casa a una altra família perquè en tingui cura. Trobem oficis que es compaginen amb el de pagès, com forner, teixidor, fuster o carnisser; no es diu res de les dones, encara que el 1342 trobem Ferraona «Costurera». Hi ha diverses serves o minyones que ho són fins que es casen, i esclaus i esclaves de diferents procedències.

El Consell de la Ciutat funda cases on es tanquen dones amb situacions diverses: prostitutes o «penedides», repudiades, maltractades... i es fa càrrec de la gestió de serveis que ja no resulten tan lucratius, com el de la captació i distribució de l'aigua, amb les obres de recerca i de manteniment que comporta, o la dels hospitals d'atenció a malalts o a infants orfes, als quals es destinen algunes de les dones recloses. Elles continuen cuidant, però ho faran des d'una posició servil pròpia del feudalisme, que les va sotmetre a tots els estaments socials. Als capbreus fiscals sí que trobem els noms d'algunes dones. Al fogatge de Provençana (1367-1370), de noranta propietaris, onze són dones, però només una, Maria Rovira, té cognom (Codina, III: 382-384, n. II).

El 1370 Francesc Guerau, hereu de la Torre Blanca pel seu avi Guillem i pel seu besavi Ramon (1242), ven la propietat a Bernat Rosell amb tots

els seus privilegis: els censos de l'orde de l'Hospital (del pla del Llobregat fins a Martorell), homes i dones propis, so de campana, fossat i presó, excepte els delmes i primícies que seran per a l'orde. S'hi afegeixen sis terrenys dispersos, un dels quals, l'hort de Paratge, sota el Camí Ral (Codina, I: 187-189). La mercantilització d'una parròquia que es sotsarrenda repetidament provoca que Provençana no tingui mai la vitalitat de l'ermita de Bellvitge, que funciona com un petit mas on podien viure un donat amb la seva família i a la qual acudeixen diverses poblacions. Aquests donats eren «vinguts de fora», cosa que referma la nostra percepció de ser part, o descendents, dels perseguits per l'Església.

El 1375, el donat de Bellvitge, Pau Genover, davant la necessitat d'atendre els caminants i en contra de la majoria de prohoms de la pobla, compra l'hort de Paratge de la Torre Blanca, destinant-hi, amb permís del bisbe, alguns béns del que recaptava l'ermita, envoltada de jonqueres (el cultiu del cànem era important) i comença a aixecar, amb el fuster de la vila, Joan Ramon, un hospital-hostal *de pobres i per a pobres* que constitueix, segons Codina, *la pàgina més bella i transcendent de la història de la nostra ciutat*. Genover demana llicència al bisbe i deixa el 1379 la cura de l'ermita per dedicar-se a l'administració d'aquest hospital. Aconsegueix que la casa de l'Hospital de Barcelona posi un portal amb el senyal de la ciutat i que es reconegui a l'Hospital la propietat de la capella de Santa Càndida. A les actes d'un procés judicial entre el rector de Provençana i el bisbe de Barcelona, mig segle després, contra Bernat Oliver, gendre de Bernat Rosell, se n'explica la història (Codina, I: 208-211). En aquest cas la casa de l'Hospital és la de l'orde.

A l'Hospitalet, com en altres poblacions, es reuneixen els primers ajuntaments, anomenats el comú o la «universitat», en què estan representats tots els estaments socials, excepte la dona, que només serà considerada com a cap de família si és vídua. Per fer front als conflictes per les pastures amb els terratinents de la ciutat, als deutes que generen les guerres, com la dels dos Peres (Castella i Aragó, 1356-1375) i als esforços constants per frenar els desbordaments del riu, els agricultors renuncien a tenir ramats particulars i creen una carnisseria (mercat de carn) única, destinant-ne les rendes a aquests fins (Codina, I: 225-226). Més endavant el comú obrirà alguns establiments, com un hostal a la carretera de la Bordeta o un forn a la vila per a menestrals i jornalers sense llar, i arrendarà terres amb la mateixa finalitat. El 1391 es concedeix llicència per instal·lar una carnisseria que disposarà dels seus ramats *in sacraria seu populа hospitalis vocati de provinciana*, és a dir, a la vila de l'hospital, prop de Cornellà, on s'instal·la un mercat que desplaça el primitiu.

A la Barcelona del segle XIV encara trobem algunes artesanes al capdavant de tallers, majoritàriament vídues que acollien i ensenyaven a nenes, especialment al ram del teixit. Elisenda de Provençana, filla de vídua, es

col·loca com a aprenenta de Joaneta, dona d'un paraire barceloní, per aprendre l'ofici *de cosir d'or i de seda* a canvi de servir a la casa durant els cinc anys d'aprenentatge (Vinyoles: 192). Al segle XV això quedarà prohibit en no deixar-les accedir als exàmens oficials, arribant a arrencar el teler d'alguna vídua si aquesta no tenia cap fill major de dotze anys que volgués continuar amb el negoci. Les dones no són admeses als gremis, amb algunes excepcions, com el de filadores, que només era format per dones, ja que elles es dediquen de manera reconeguda a les feines més dures i primerenques com la de filar i a les més fines com la de brodar.

A les universitats, que malgrat ser laiques estaven regides pel clergat canònic, s'impedeix l'accés a les dones i als frares o pensadors que no seguien l'escolàstica i els dogmes. Cap a finals del segle XIV l'editora i escriptora Christine de Pisan critica la misogínia d'aquest temps donant una genealogia de dones que ens van precedir i mostrant les fal·làcies que es propagaven sense fonament.

El 1401 sis hospitals de Barcelona conformen l'hospital de la Santa Creu, a l'actual carrer de l'Hospital de Barcelona, al lloc on hi havia l'hospital del canonge Colom. Dos eren laics: el de Bernat Marcús (1166) i el del conseller Pere Desvilar (-1308), que havia demanat explícitament al seu testament que el seu hospital ho fos en haver estat excomunicat amb altres consellers per Ponç de Gualba en criticar els seus abusos. La resta eren d'eclesiàstics, com el de «Macià», fundat pel canonge i rector de Provençana Pere de Vilar, el de Santa Eulàlia del Camp, del qual poca cosa se sap, i el de Sant Llàtzer o dels Mesells (mísers o leprosos). Aquest últim, d'origen molt antic, era atès per beguines. Les «margarides», com se les coneixia, vivien del seu treball, dedicant-se especialment als més necessitats, ensenyant a nenes pobres i evangelitzant en la llengua del poble. Tenien permís per enterrar les restes dels penjats. Aquesta comunitat, acollida a l'orde de Sant Jeroni, serà obligada a recloure's.

Al 1405 l'orde de Sant Joan de Jerusalem estableix Angelina Rosell a la Torre Blanca, encara que serà el llinatge del seu marit, Bernat Oliver, el que passarà a la història. El bisbe, d'acord amb el rector de Provençana, s'intenta apropiar de Santa Càndida, consagrant en data indeterminada el terreny de l'hospital fins al Camí Ral i posant-hi la primera pedra. Oliver i Angelina Rosell afirmaran que la van fer ells i els pertany, encara que deixaven les claus als parroquians, ja que l'església de Provençana els quedava lluny i estava aïllada.

Els administradors que continuen l'obra de Pau Genover són Bernat Vidal i un tercer que es casa amb la seva vídua, que aporta els béns heretats del marit per continuar la construcció de l'hospital. Al Capbreu que fa el rector de les rendes de Santa Eulàlia de Provençana de 1408-1411 hi ha dones de Sarrià, Sants o Barcelona; les de Provençana són: Eulàlia Ven-

drell, Guillemona Cuch i Maria Vidal, propietària del «mas Vidal» a Banyols (potser la vídua de Bernat Vidal, nexe entre el segon i el tercer donat). El quart, Bonet, que també ensenyava de lletres, donarà una olla de coure per fer-la servir de campana.

El 1426 s'autoritza a canviar l'emplaçament de la parròquia de Provençana aprofitant la sagrera i el cementiri de l'hospital. Bernat Oliver intenta demostrar que la capella no era del rector, com aquest afirmava. Oliver i altres desmenteixen les afirmacions del rector i es neguen a un trasllat que s'acabarà realitzant el 1434 malgrat la mediació de la reina d'Aragó, Maria de Castella (1401-1458), que intervenia en nombrosos conflictes catalans davant l'absència de Alfons «el Magnànim». El rei –o el seu veguer– sí que havia establert, el 1432, els dies de la setmana que les poblacions del Delta i ell mateix o el seu batlle tenien dret a la pesca de la saboga (Codina, I: 284).

La reina fa saber que Bernat Rosell, pare d'Angelina, havia estat un pròcer i com a tal gaudia del dret real de fundar esglésies, com havia estat en el cas de la capella de Santa Càndida, i demana que, en atenció al servei realitzat a fidels i ancians, el bisbe faci que el rector permeti que el matrimoni en tingui les claus. L'assumpte es complica amb altres temes i es creen bàndols: els d'enllà de l'aigua (el Prat), que s'acaben independitzant; la pobla, que s'imposa... sense que s'hi vegi una correlació respecte al tema en qüestió. La reina Maria acabarà aprovant la nova església i sollicitant una compensació per als Oliver (Codina, I: 281-284, 310 i 338-347). La societat agrària es diversifica entre terratinents grans, mitjans o petits. Ells constituiran l'inici del primer ajuntament. La primera reunió es realitza el 1450, davant els primers conflictes amb Bernat i Pere Oliver, pare i fill, al pòrtic de la nova església i sota llicència de la reina Maria. S'acaba determinant que la compensació als Oliver es pagarà en cinc parts, una l'assumiran els majors o més rics; dues, els mitjans; i les altres dues es repartiran en tres parts entre els menors, amb tres anys per a fer la liquidació.

L'any 1441 la família d'un sastre de Vilafranca fa una donació testamentària al nostre hospital de Santa Càndida i al seu donat, Lluís de Mur, procurador de la Casa-Hospital. El 1454 el bisbe dona permís a l'hospital per demanar almoines amb què atendre els pelegrins que s'hi allotgen i continuar amb les obres. A les actes s'especifica que l'hospitaler «*demana almoina mentre que la seva dona atén pobres i malalts».* L'hospital tenia dins de les seves instal·lacions set llits i la capella, s'hi celebraven misses i hi acudien els veïns de la zona. Als altars: sant Bartomeu, sant Blai i santa Llúcia, advocacions de l'Orient cristià molt populars al sud de Catalunya. Si no podien atendre algun malalt el duien a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona. El 1461 el nou donat de l'hospital de Santa Càndida, Raimon de la Guerra, atorga el valor d'un deute a favor de l'hospital de

Santa Llúcia i Sant Miquel de Vila-real, a València. L'import, sis florins, es recull entre les aportacions dels fidels cristians de la diòcesi de Barcelona (Madurell, n. 3, 4 i 6).

Del 1475 són les primeres ordinacions per edificar la nova església. En elles es dona veu i vot a tots els habitants naturals de la població: els caps de família de la pobla (quaranta-quatre homes i dues vídues), alguna representació dels d'enllà de l'aigua i dels d'ençà de l'aigua i el donat de Bellvitge. El rector de Provençana continua absent i se n'acorda la independència al respecte. Són convocats els estaments pobres, cosa que ja no tornarà a passar, encara que sempre assumiran costos. S'acorda un dret parroquial del 15 % sobre les despeses funeràries. El bisbe signa i aprova el que ja és un fet.

Entre la població local apareixen els primers masovers, alguns pagesos sense casa pròpia anomenats «comparets», jornalers immigrants i alguna criada o mainadera que ho és fins que es casa. El cultiu principal és el del blat i d'altres cereals, el cànem i les vinyes i oliveres. Els primers moviments demogràfics són del sud: València, Gandesa, Valls... La segona onada migratòria prové del sud de França, abans que les guerres de religió comencin a assolar Europa. Entre aquests immigrats hi ha clergues catòlics, alguns faran d'ermitans.

Es dona un nou episodi de pesta a Barcelona i se'n repetiran d'altres. La glànola (com s'anomena la pesta a València) havia arribat al Delta. En algunes masies es disposa d'alambins per destil·lar l'aigua, A totes les cases hi ha llances o ballestes, com a part del sometent, emprades també com a instruments per caçar i pescar. L'arribada de gascons o «mossos» va acabant amb l'esclavitud, però encara trobem una serva i captiva grega, una esclava «mora», diversos sarraïns o tres barons de procedència tàrtara. L'alimentació, encara que del mateix tipus —*pa, vi, cansalada i companatge és la dieta a pagès*— resulta escassa en funció de la regularitat de les ingestes. El menjar es converteix en moneda de canvi per a qui no pot reclamar. El 1499 els familiars d'un difunt reconeixen a la seva vídua, Eulàlia, les trenta lliures que va aportar com a dot, però les hi abonaran en pa i vi.

L'edat en què les dones contrauen matrimoni és molt primerenca. Hi ha una nena de dotze anys, Francina Sunyol. La majoria en tenen uns quinze i en veiem algunes de disset o divuit, però només en trobem una de vint, Marquesa Rafart, que devia ser benestant. Hi ha molta mortalitat infantil i de les mares durant el part. Els vidus es tornen a casar, sovint amb vídues. Les dones no poden quedar soles, sempre han d'estar subordinades a un home. Entre els menestrals, alguns dels quals són de Barcelona, hi trobem aquests oficis: mestre de cases, carnisser, hostaler, ballester, ferrer, teixidor, sabater, fuster, barquer, pastor, mosso, traginer, barber-

cirurgià, guarnicioner o il·luminador de llibres; res es diu de les dones, encara que un conflicte entre la bastera Isabel Xuriguera i un parent seu aconsegueix mostrar-nos un altre nom de dona i el seu ofici (Codina, I: 446).

Silvia Federici relaciona la «caça de bruixes», que augmenta a partir del segle XI, amb la submissió del cos de la dona a les necessitats sexuals i reproductives dels homes. El 75% eren dones i el perfil solia ser el d'una dona gran de zona rural dedicada a preparar remeis hortícoles per tractar malalties i ajudar les dones a portar —o no portar— criatures al món. Les dones que practicaven avortaments o se sotmetien a ells eren sovint torturades fins a la mort. Després de la pesta i les guerres que redueixen la població es permet la violació i la prostitució.

El 1508 es constata a l'ermita de Bellvitge i a la capella de Santa Càndida, després de la visita a les dues esglésies, que el rector continua absent. Als altars laterals de la capella de Bellvitge hi ha sants amb noms que ens resulten familiars als documents dels segles X i XI, com Llop (bisbe de Troyes del segle V), Onofre (anacoreta) o sant Sebastià, figura estimada per Mir Geribert. En aquesta visita es recullen altres detalls, com la procedència dels ciris: *Quant als ciris, procedeixen dels macips o joves d'El Prat, de les dones d'ençà l'aigua del Llobregat (Banyols), dels sabaters del Raval de Barcelona, d'un particular del mateix Raval, de Martí Godai, negre, de la parròquia de l'Hospitalet (aquest, ciri negre), de les dones d'enllà l'aigua del Llobregat i dels pastors de la parròquia de l'Hospitalet.* (Codina, I: 500)

És a dir, no eren els prohoms de la pobla, sinó gent dels marges, com pastors, dones i joves, menestrals del Raval i algun dissident o diferent que havia de posar un ciri negre (potser un llibert), els devots de l'ermita. Els ermitans eren un donat i la seva dona, ja grans. A l'hospital de Santa Càndida els donats eren un matrimoni provençal. L'hospital s'havia de reparar perquè quan plovia hi entrava aigua, però els prohoms de la pobla prefereixen contractar un argenter perquè faci una creu per cent vint lliures, encara que no sabem si es va fer.

El 1564 hi ha un intent de rehabilitar l'hospital i la capella de Santa Càndida per atendre pobres i malalts (Madurell, n. 13). El projecte estava convingut i signat entre els prohoms de la pobla i les devotes del Tercer Orde de Sant Francesc (menoretes), però no va arribar a dur-se a terme. Per què? En endurir-se les estructures eclesials, el tercer orde, al qual s'havien acollit moltes beguines, va ser suprimit, i algunes van passar, elles i els seus béns, a l'orde carmelita.

El 1579 el comú ven un censal mort (hipoteca) sobre la Torre Blanca, aleshores mas Rovira, a Jaume Pellicer, notari barceloní, per mil lliures.

Gairebé la meitat es destina l'endemà a comprar la finca a Teodora (o Dorotea) de Boixadors i la resta es dona a les obres de la nova església parroquial, que havia de refer-se per haver estat alçada l'anterior sense fonaments (Codina, II: 75 i 81).

El 1606 l'hospital està *indecenter*. La història hauria estat diferent si l'Església no hagués acabat amb les iniciatives de les dones i de qui seguia la pròpia consciència. Però ja entrem en l'Edat Moderna, de la qual només deixarem un apunt: si el 1574 ja tenim oficialment un mestre a l'Hospitalet (per a nens), no serà fins al 1667 que trobem una mestra de nenes que ensenyava a fer puntes de coixí (boixets). Aquestes «mestres», sovint illetrades, guanyaven molt menys que un mestre, mantenint-se del que recollien en vendre la producció. Constatem així el gran abisme de separació de gènere que s'obrí. Curiosament, la primera activitat preindustrial pròpiament hospitalenca serà justament la de les puntes de coixí, però tampoc això és reconegut com pertoca.

CONCLUSIONS

Està àmpliament documentat que les dones eren propietàries i transmissores de patrimoni als segles X-XI, trobem els seus noms als inicis de molts topònims medievals. La participació de les dones de Banyols, properes algunes al monestir femení de Sant Pere de les Puel·les, va conferir dinàmiques pacífiques i productives entre la població de la zona, tot i que disminuiran aviat.

El primer «hospital de Provençana», mencionat al segle XII, pot referir-se a un enclavament on reposar persones i bestiar de tragí a Banyols, entre el camí que des de Montjuïc anava al cap del riu i el que des de Barcelona anava cap a Cornellà i Sant Boi, un lloc, prop de l'urbs, del riu i del mar, on hi havia un mercat amb una mesura reconeguda i uns prats aptes per a la pastura en mans de diferents senyors, sent-ne la Seu de Barcelona la principal propietària.

De l'hospital de la Torre Blanca tenim clara la ubicació: la vila on es comença a aglutinar un nucli poblacional o «pobla», amb un nou mercat vinculat a la carnisseria que gestiona el primer ajuntament o «comú». La propietat del «prat de Banyols o de l'hospital» és disputada per l'orde de Sant Joan —que, des de la comanda de Cervera-Penedès, tenia propietats en el que acabarà sent feu seu— i la Seu, que guanya el judici, mentre Sant Pere de les Puel·les es desfà d'algunes propietats al corral d'ases de Banyols, també en benefici de la Seu.

El primer hospital que podem designar com a tal és el que va fundar el donat de Bellvitge, Pau Genover, el 1375, a l'hort de Paratge, prop de la

capella de Santa Càndida, vinculada a la comanda de l'Hospital del Penedès. Les intervencions d'urgència realitzades a la plaça de Mossèn Homar, per sota de l'actual església de Santa Eulàlia de Mèrida, indiquen que aquí hauria estat l'antiga rectoria, el cementiri i probablement aquest hospital conegut com «de la Torre Blanca».

La jerarquia eclesial va acabar amb la major part dels grups de dones, és un fet. Quan el poder es va unificant, la violència és molt més gran, i s'instaura el terror i la repressió. Les dones, condemnades al paritori i a la reclusió, i els dissidents, pràcticament aniquilats, constitueixen un poder més feble que buscarà noves aliances obrint nous camins de participació i relació; és una constant.

Noms com els d'Aurúcia Deodicada, l'hort de «Paratge» o Santa Càndida haurien de donar-se a conèixer més a la nostra ciutat, l'Hospitalet de Llobregat.

NOTES:

1 La Granja de Banyols serà venuda per Santes Creus el 1384 per comprar la senyoria de Sala de Comalats (la Conca de Barberà). Per la seva banda, l'església del Pi, de la qual era sufragània Santa Maria de Sants, va tenir dos masos a Banyols fins a la desamortització: el mas Tarragona, entre l'ermita de Bellvitge i el riu, i el mas Guimardí.

2 «Osona», una de les terres del corral d'ases, va ser llegada per Arnau de Canet al monestir de Sant Pol de Mar (1156), i va ser venuda el mateix any a un altar de la Seu (MAS, LA, n. 1751).

3 A la zona on hi havia la desapareguda església de Sant Pere de Sant Boi es van trobar enterraments dels segles IX-XI en unes excavacions de 1984.

4 Tot i que van cremar el llibre, se'n van salvar algunes còpies que van circular de manera anònima pels monestirs. El llibre es va reeditar a Londres el segle XX. Simone Weil el va llegir i va escriure sobre això. Romana Guarneri (1913-2004) ho va investigar i el 1946, tres anys després de morir Weil, va descobrir que la autora era Marguerite Porete.

Aquest article és una continuació del publicat a *Quaderns d'Estudi*, 34: «Amalvígia i les dones soles de Banyols. La Marina de l'Hospitalet de Llobregat, segles X-XI.» Per tant, no citem la documentació ja indicada allí. https://www.celh.cat/sites/default/files/publicacions/pdf/2_AMALVIGIA.pdf

Figura 2. Creu patent al carrer de Xipreret, un símbol utilitzat als hospitals medievals. Font: fotografia de l'autora

FONTS DOCUMENTALS I ABREVIATURES

Alturo, Jesús (1985): *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200,* Barcelona, Fundació Noguera (FN). Textos i documents, 8-1. (ASA)

Bach, Antoni (2002): *Diplomatari de l'Arxiu de la Diocesà de Solsona (1101-1200)*, FN. Diplomataris, 26. (ADS)

Baiges, I. et al. (2010): *Pergamins de l'Arxiu Històric de la Corona d'Aragó, segle XI, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. FN. (ACA, 48-51)

Baucells i Reig, J. (1984): *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona, inventari de pergamins*. Generalitat de Catalunya. (Baix Ll. PA)

Baucells, J., Fàbrega, A., et al. (2006): *Diplomataris de l'Arxiu Capitular de Barcelona, segle XI*. FN. (ACB)

Bonet Martí, J.M. et al. (1984): *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, vol. I (Processos, I).*

Cabré i Pairet, Montserrat (1985): *El monacat femení a la Barcelona de l'alta Edat Mitjana, s. X-XI.* Tesi inèdita. Universitat de Barcelona, vol. II, documentació. Arxiu monestir Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. (SPP)

Descarrega i Martí, Francesc (1991): *Santa Eulàlia de Provençana. Segles X-XI. Documentació.* Museu d'Història de l'Hospitalet.

Feliu, Gaspar (1971): *El dominio territorial de la Sede de Barcelona (800-1010).* Tesis UB, vols. I, obra y II, documentación.

Feliu, G. i Salrach, J. M. (dir.) (1999): *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. FN. (ACA, 18-20)

López Pizcueta, Tomás (1998): *La Pia Almoina de Barcelona (1161-1350). Estudi d'un patrimoni eclesiàstic català baixmedieval.* FN. Estudis, 16. (PA)

Madurell, Josep Maria (1977): *Fulls Històrics de l'Hospitalet de Llobregat. Notes documentals d'arxiu.* Museu d'Història de l'Hospitalet. (Madurell)

Mas, Josep (1909-1914): *Notes històriques del bisbat de Barcelona. Rúbrica dels Libri Antiquitatum de la seu de Barcelona*, vols. IX-XII. (Mas, LA)

Mas, Josep (1909-1914): *Cartulari de Sant Cugat,* vols. IV-VI. (Mas, SC)

Miret i Sans, Joaquim (1910): *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya.* Ed. Pagès. (Miret)

ALGUNA BIBLIOGRAFIA

Álvarez Jáuregui, Clara (2011): *Les ordinacions de 1475.* Museu d'Història de l'Hospitalet.

Banks, Philip (2003): «El creixement físic de Barcelona, segles X-XIII». Barcelona: *Quaderns d'història,* 2003, núm. 8, p. 11-33, https://raco.cat/index.php/BCNQuadernsHistoria/article/view/105495

Batlle i Gallart, Carme; De La Fuente i Castelló, Isabel; Fernández-Cuadrench, Jordi (1998): «El clergat secular de la Barcelona del dos-cents segons els

seus testaments». *Analecta Sacra Tarraconensia,* vol. 71, p. 38, https://raco.cat/index.php/AnalTar/article/view/372302

Batlle i Gallart, Carme (1994): «Notícies dels habitants de Santa Eulàlia de Provençana pels volts del 1300». *Finestrelles,* núm. 6, p. 97-118, https://raco.cat/index.php/Finestrelles/article/view/214420

Bonnassie, Pierre (1964): «Una famille de la campagne barcelonaise et ses activités économiques aux alentours de l'An Mil». *Annales du Midi.*

Botinas, E.; Cabaleiro, J.; Duran, M. A. (2002): *Les Beguines. La Raó il·luminada per l'Amor.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Codina i Vilà, Jaume (1987). *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Vols. I, II i III.

Conejo De Pena, Antoni (2015): «La disseminació d'hospitals al bisbat de Tortosa durant l'edat mitjana». *Recerca*, núm. 16, p. 91-120, https://raco.cat/index.php/Recerca/article/view/329613

Dalmau, Antoni (2005): *Els càtars.* Barcelona: UOC.

DDAA (2002): *Les dones i la història al Baix Llobregat.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I. Cristina Borderías (ed.) i Soledad Bengoechea (coord.).

Federici, Silvia (2017): *Calibán y la bruja. Mujeres, cuerpo y acumulación originaria.* Traficantes de Sueños, 7ª ed.

Fortuny Bonet, Francesc J. «La filosofia d'Arnau de Vilanova». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia,* núm. 3, p. 19-54, 1989.

García-Carpintero Sánchez-Miguel, Mª Àngels (2020): «Amalvígia i les dones soles de Banyols. La Marina de l'Hospitalet de Llobregat, segles X-XI», *Quaderns d'estudi,* n. 34. Centre d'Estudis de l'Hospitalet. https://raco.cat/index.php/QuadernsCELH/article/view/385403

—*Una historia de las mujeres. Desde la Provenzana medieval y Sant Pere de les Puel·les de Barcelona.* Claret, 2024.

Gibert Rebull, Jordi (2016): *A l'ombra de Barchinona. Antecedents i gènesi de la societat feudal a l'entorn del delta del Llobregat (segles VI-XI).* Ajuntament del Prat de Llobregat, Col·lecció de textos locals, 11.

López i Mullor, Albert (1988): «Excavacions a l'ermita de la Mare de Déu

de Bellvitge». *Identitats. Revista del Museu d'Història de l'Hospitalet,* n. 1.

Martínez Bedmar, Alberto-Jesús (2020): «Al llarg d'un riu. La xarxa d'hospitals al Baix Llobregat medieval». *Materials del Baix Llobregat,* núm. 23, p. 55-61, https://raco.cat/index.php/Materials/article/view/404577

Pagès i Paretas, Montserrat (1992): *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat.* Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Paulí, Antonio (1945): *El real monasterio de Sant Pere de las Puellas de Barcelona.*

Pernoud, Regine (1982): *La mujer en el tiempo de las catedrales. Granica.*

—(2021): *Los templarios.* Rialp.

Poblet, Marcel (2016): «L'hospital de Provençana. Resseguint la història d'un establiment assistencial impròpiament atribuït a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem». *Quaderns d'estudi,* n. 30, Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

Vilaginés i Segura, Jaume (2007): *Cavallers, pagesos i templers. Santa Perpètua de Mogoda a l'edat mitjana (segles X-XIII).* Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Vinyoles, Teresa (2005): *Història de les dones a la Catalunya medieval.* Eumo.

VVAA. (1989): *Las mujeres en el cristianismo medieval. Imágenes teóricas y cauces de actuación religiosa.* Ángela Muñoz Laya. As. Cultural Al-Mudayna.

Weil, Simone (2017): *El Geni d'Oc. Reflexions sobre la civilització occitana medieval.* Pròleg, trad. i notes de Jordi Quingles. J.J. de Olañeta.